

autor ne nudi odgovor postavljen u naslovu knjige. Očigledno izbjegavanje ka vrijednosnom određivanju počiva na stanovištu raskošne naracije unutar svaki čitalac može naći prihvatljiv odgovor. Autor naglašava „pogrešan izbor“, „fatalnu ulogu“, „politički autizam“ i odbacuje „samoobmanu“ koja ne proizilazi iz provjerljivih činjenica. Samim tim je ovim djelom sebe uvrstio u red najkometentnijih biografa ove protivurječne ličnosti i zadužio istorijsku nauku brojnim novim saznanjima i intelektualnim i metodološkim inovacijama. To da će i nakon ovog djela, tumačenja oko uloge i značaja ove ličnosti biti i dalje različita i polemična nema sumnje. To će biti samo legitiman način preispitivanja postojećih historiografskih naracija, ali je više nego sigurno, da je nakon ove moguće, bilo šta dodati što bi moglo uticati na stvaranje drugačije slike dr Sekule Drljevića. Nesumnjivo su ovakve knjige prijeko potrebne i predstavljaju svakako trijumf istorijske nauke nad dnevnim proizvoljnim, kvazinaučnim spekulacijama „oživljavanja onog što je bilo“.

Šerbo Rastoder

Kontinuiran interes stranih intelektualaca za južnoslavenska pitanja
Lucija Balikić, Najbolje namjere. Britanski i francuski intelektualci i stvaranje Jugoslavije, Zagreb: Srednja Europa, 2022, 146 str.

Intelektualnopovijesna studija Lucije Balikić, povjesničarke mlađe generacije i doktorandice na Srednjoeuropskom sveučilištu u Beču (CEU), dobrodošla je dopuna hrvatskim historiografskim radovima koji su posljednjih godina izlazili oko stogodišnjice Prvog svjetskog rata, a onda i povodom stvaranja Jugoslavije. U ovoj sažetoj monografiji, inače svojevrsnoj sintezi njezinih dvaju diplomskih radova obranjenih na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i spomenutom bečkom sveučilištu, autorica otvara nešto drugačiju perspektivu na procese koji su se možda suviše često razmatrali iz reducirane optike, nedovoljno zainteresirane za vanjske historiografske, ali i općepovijesne silnice.

Uz predgovor i uvod koji funkcioniraju i kao jedna zaokružena cjelina, knjiga sadrži četiri središnja poglavlja sa sedam potpoglavlja, epilog, standardnu znanstvenu opremu (bibliografiju i kazalo osobnih imena) i, na kraju, manji izbor statistika, plakata i karata. U prvim cjelinama Balikić detektira manjak radova o inače kompleksnom međuodnosu francuskih, engleskih i južnoslavenskih intelektualaca, što onda i predočava uvidom u glavne reperkusije koje su iz tih odnosa proizlazile od zadnje trećine 19. stoljeća pa do poslijeratnih mirovnih konferencija. Kao ključan okvir za razumijevanje političkih procesa koji su vodili stvaranju jugoslavenske države, autorica sustavno navodi ideologiju integralnog jugoslavinstva, a iz tog ishodišta analizira i motivaciju i ulogu britanskih i francuskih intelektualaca, prvenstveno liberalne orijentacije, koji su, argumentira Balikić, smatrali da stvaranjem Jugoslavije na modernom principu integralnog jugoslavinstva stvaraju i temelje nove Europe.

U cjelini „Politička zbivanja na unutarnjem planu u Velikoj Britaniji i Francuskoj“ (13–34) autorica raspravu svodi na tri temeljna aspekta. U prvom dijelu bavi se „Krizom liberalizma na prijelazu stoljeća“, gdje u osnovi skicira odnos između modernističke

umjetnosti i nacionalizma, s osvrtom na aktivnosti i motivaciju nacionalističke omladine i uvidom u evoluciju stavova liberala iz spomenutih zemalja. Potpoglavlje „Razvoj i uloga znanosti u političkom životu Velike Britanije i Francuske“ prikazuje uspon tzv. rasne znanosti i socijalnog darvinizma u predraču, što je neosporno imalo ulogu u intenziviranju „osjećaja egzistencijalne prijetnje“ i, dakako, legitimizacije nasilja. Povlači se poveznica s teorijama geografskog determinizma, prvenstveno radovima Jovana Cvijića koji je imao snažnu recepciju u britanskim i francuskim krugovima te tako utjecao na konstrukciju narativa o „Jugoslavenima“, a tu je i kraći osvrt na razvoj statistike i kranilogije, koje prepoznaje kao relevantne discipline u kontekstu ovih rasprava. Zadnji dio poglavlja pokriva odnos klasičnog liberalizma i alternativa s ljevice i desnice, gdje autorica ističe idejne transfere među ovim pozicijama i posljedice toga u shvaćanju integralnog jugoslavenskog pitanja u Velikoj Britaniji i Francuskoj. Posebno se prikazuju poslijeratni porazi liberalnih stranaka u navedenim zemljama, napose britanski slučaj, gdje Balikić ukazuje na nedosljednu i neusklađenu politiku djelovanja prema Austro-Ugarskoj i Južnim Slavenima.

Poglavlje „Državni aparat i odnos prema jugoslavenskom pitanju“ (35–50) prikazuje diskrepanciju stavova između Vladinih tijela i angažiranih intelektualaca, što je utjecalo na nestabilnost „jugoslavenske“ agende. Balikić ovdje poseže za arhivskom građom i pronalazi slučajeve u kojima su intelektualci poput Seton-Watsona, Wickhama Steeda i Arthura Evansa nastojali promijeniti stavove svoje Vlade koja se najveći dio rata vodila Londonskim ugovorom iz 1915, ne razmatrajući mogućnost raspada Austro-Ugarske. U međuvremenu su intelektualci sami pokrenuli vlastite inicijative, na što će se od 1918. nasloniti propagandne mjere britanske, odnosno francuske Vlade. Posebno su zanimljivi dokumenti koji pokazuju nerazumijevanje ovih vlada o konkretnim pitanjima i razlikama u stavovima među južnoslavenskim političarima: tako jedan službeni britanski memorandum Krfsku deklaraciju prepoznaje kao pokazatelj odustajanja od federacije u budućoj državi.

U poglavlju „Liberalna intelektualna društva i ključni pojedinci“ (51–79) autorica detaljnije razrađuje djelovanje ranije naznačenih nevladinih grupacija i pojedinaca, ali i brojnih francuskih intelektualaca o kojima ranije nije bilo govora. Balikić navodi ključne institucije koje su kreirale kasnije dominantno shvaćanje jugoslavenskog pitanja, pri čemu ističe da je francuski sustav u osjetno većoj mjeri imao izgrađene slavističke studije, iz kojih su onda proizlazila brojna tumačenja poželjnog razvoja jugoslavenske države na temelju ideje integralnog jugoslavenskog pitanja, odnosno shvaćanja nacije na temelju jezika i rase. Važnu ulogu u produkciji znanja o južnoslavenskom području imali su južnoslavenski intelektualci koji su pisali u stranim publikacijama, podsjeća Balikić. Navodi i niz predratnih i ratnih studija u kojima se može iščitati razvoj stajališta britanskih i francuskih intelektualaca prema jugoslavenskom pitanju, ali i njihovo poimanje vlastite uloge u razrješavanju istoga. Pritom je moguće uočiti tipične prosvjetiteljske i paternalističke obrasce. Nasuprot liberalima, Balikić ističe primjere radikalnih ljevičara i konzervativnih desničara koji su zagovarali očuvanje Austro-Ugarske, iako razina njihove angažiranosti nije odgovarala onoj liberala.

Poglavljem „Rješavanje pitanja Južnih Slavena“ (81–126) Balikić analizira koncepte i „retoričke strategije“ britanskih i francuskih intelektualaca od pitanja vezanih za jugoslavensku prošlost (omeđeno godinom 1867) do njezina mjesta u budućem europskom poretku, gdje ilustrira koliko je učestala bila „historizacija *južnoslavenskog pitanja*“. Ovdje ponovno u narativ ulazi „rasna terminologija“, prema kojoj se implicira biološko jedinstvo

Jugoslavena, dok se postojeće razlike objašnjavaju „*kulturnim* nusproduktom povijesne razdvojenosti“, ukazuje autorica. Balikić opisuje tranziciju stranih intelektualaca od „kulturno-plemenske konceptualizacije“ do „principa nacionalnosti“ u kojem moderna država Južnih Slavena dobiva predznak „jugoslavenska“. Važan aspekt historizacije povijesti Južnih Slavena romantizacija je slavne srednjovjekovne prošlosti prekinute okupacijom, čemu je svojim radovima pridonio i Ivan Meštrović, a nerijetko je tu uključena i ideja „predziđa kršćanstva“, iz koje proizlazi i poimanje Južnih Slavena kao medijatora među civilizacijama. Kao važan posrednik dominantne ideologije jugoslavenstva ponovno se pokazuje Jovan Cvijić, no malo je što odigralo ulogu kakvu je imalo sugerirano jezično jedinstvo, navodi autorica, što je rezultat utjecaja jugoslavenskih emigranata. Nadalje, Balikić pokazuje da su se pitanja „jugoslavenskih“ nacionalnih interesa uglavnom uključivala u šire geopolitičke (imperijalne) interese Velike Britanije i Francuske, odnosno instrumentalizirala u sukobu s njemačkim *Drang nach Osten*. U zadnjem dijelu najvećeg poglavlja u knjizi skiciraju se dileme stranih intelektualaca i njihovih vlada vezano uz pitanja uređenja buduće države.

U „Epilogu“ (127–132) autorica dodatno afirmira središnje teze: ulogu navedenih intelektualaca u oblikovanju poslijeratnih politika, supostojanje starih liberalnih koncepcija i novih elemenata političke modernosti, izraženih u načelima nacionalnosti, demokracije i suvereniteta, dominaciju ideje integralnog jugoslavenstva i, konačno, njezinu primjenu u konkretnim geopolitičkim interesima vodećih zemalja Antante.

Zaključno, *Najbolje namjere* smjelo su postavljena studija koja ne donosi nužno sve ono što najavljuje u uvodnim cjelinama, odnosno ponekad to čini tek na osnovnoj razini, što je uvjetovano i relativno skromnim opsegom. Njezina je temeljna vrijednost u „pogledu izvana“, zanimljivoj arhivskoj građi iz Londona i predstavljanju dosad uglavnom manje poznatih studija koje su pisali strani intelektualci krajem 19. i početkom 20. stoljeća, što već samo po sebi otvara dosad nedovoljno razrađen komparativni potencijal navedene problematike. Iz njezine interpretacije, s obzirom na pokazan kontinuiran interes stranih intelektualaca za južnoslavenska pitanja, jasno je da takav pristup itekako može polučiti zanimljive spoznaje. Stilski, ranija poglavlja mogla su biti uglađenija, što vrijedi i za određena strukturalna rješenja, prvenstveno međusobnu povezanost i opseg pojedinih poglavlja. U svakom slučaju, valja ustvrditi da je ova monografija sasvim solidan autoričin ulazak u akademsku zajednicu.

Dino Staničić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

54

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2022.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 54, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

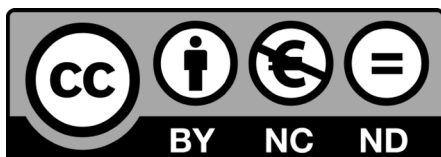
Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

DOI: 10.17234/RadoviZHP.54

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.